

Gondolatok Bényei Miklós: Hogyan tovább a helyismereti munkában című cikkéhez

A helyismereti munka, a helyismereti gyűjtemények az utóbbi időben kikerülnek a figyelem középpontjából, csend van körülöttük. Bizonyára mindenki teszi a dolgát. Nem lenne szükség tapasztalataink kicserélésére? Szükség van-e gyűjteményekre? Mi lehet a fejlődés útja a jövőben?

Bényei Miklós tanulmányában a helyismereti munka fontosságát a gyakorlat és az elmélet oldaláról egyaránt hangsúlyozta. Rámutatott, hogy a városi és községi könyvtárak helyismereti gyűjteményei az eddigieknél várhatóan nagyobb szerephez jutnak.

A nyíregyházi Móricz Zsigmond Könyvtár helyismereti gyűjteménye 1993 januárjától egy olyan számítógépes programmal dolgozik, amely valamennyi különgyűjtemény számára a jövő útját jelentheti. Erről, mint a programmal dolgozó egyik könyvtáros szeretnék szólni. A helyismereti munkában szerzett tapasztalataim a Bényei Miklós által leírtakat támasztják alá.

Nálunk is mindennaposak a közérdekű és praktikus kérdések. Annak ellenére, hogy az utóbbi időben számos címtár látott napvilágot (pl. *Nyíregyházi címtár*, 1993.), a gyors tájékoztatásnak mégsem válhatnak hasznos segédleteivé. Rossz a munkamódszerünk, még a nagy közintézmények tekintetében is szelektívek, az anyagi áldozatvállalás függvényei.

A *lokálpatriotizmus* megélnkülése tükröződik a címerkészítésekben. Az elmúlt negyven évben született sematikus címerek helyett a települések történelmi múltját, földrajzi fekvéséből adódó sajátosságait jobban kifejező, a heraldika szabályainak megfelelő tervek készülnek. Ezekkel kapcsolatban számos referenzs kérdést kell megoldanunk.

A települések többsége szeretne emlékművet állítani a háborúkban elesett, vagy a fogságban elhalt fiainak. Ezekhez éppen úgy gyűjtenek anyagot, mint a kárpótlási igényekhez. Az önkormányzatok áldozatvállalása és a személyes törekvések szerencsés találkozása nyomán az utóbbi időben számos monográfia készült el, pl. Királytelek, Napkor, Mátészalka. E munkák megírásához is nélkülözhetetlen segítséget nyújtanak a helyismereti gyűjtemények. Sajnálatos, hogy az adott település bibliográfiája egyik monográfiában sem kapott helyet.

Az előzőekben említett tájékoztatási kérdések többsége a rendszerváltás után került felszínre. A kutatók, olvasók elvárása ezekkel és más referenzs kérdéssel kapcsolatban is az, hogy elérhető közelségben legyen egy olyan gyűjtemény, ahol a válaszok rövid időn belül megtalálhatók, kutathatók. Ennek csak úgy felelhetünk meg, ha naprakész tájékoztatást tudunk adni. Az egyre növekvő visszakereséshez ma már elkerülhetetlen egy *számítógépes adatbázis*, amely adott megyére, sőt régióra is kiterjeszhető. Az adatok számítógépen való visszakeresése mellett a technikai eszközöknek különösen nagy jelentőségük van azokban a megyékben, ahol a tömegközlekedés és távközlés ma is rendkívül alacsony színvonalú. A megyei helyismereti

gyűjtemények Bényei Miklós által vázolt integráló szerepének betöltéséhez talán indítással szolgálhatnak a könyvtári egyesületek. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Könyvtárak Egyesülése ez év márciusában alakult meg a városi könyvtárak közreműködésével. (A megyei közgyűlés 2 millió forint céltámogatást juttatott az egyesülésnek, többek között a számítástechnikai és táv-adatátviteli eszközök beszerzésére.)

Ahhoz, hogy egy-egy kistélepülés, önkormányzat számára fontos részadatok szolgáltatását is elvégezhessük, a dokumentumokat ennek megfelelő szinten kell feltárunk. A szükséges könyvekkel, periodikákkal, s a másik fontos feltétellel, a számítógéppel megyénkben a volt megyei-városi, jelenleg városi könyvtár rendelkezik. A Nagy László könyvtárigazgató által szerkesztett, a gyűjtemény speciális igényeihez igazodó program segítségével tárjuk fel a gyűjteményes kötetekben, az országos és helyi folyóiratokban, heti- és napilapokban megjelenő tanulmányokat, cikkeket, könyvismertetéseket, színikritikákat, fotókat.

Mindannyian tudjuk, hogy a periodikák sajtófigyelése terén az elmúlt évek során nem történt változás. Mivel a könyvtárak a könyvekkel párhuzamosan a megvásárolt periodikák számát is csökkenteni kényszerültek, különösen hasznos lenne a sajtófigyelés központi megszervezése. Tapasztalataink a Médiafigyelő Kft.-vel szemben továbbra is negatívak. Figyeléseik alig mutatnak túl az országos és megyei napilapokon. A cikk kivágatokat xerox formájában, rendkívül magas áron küldik (1991-ben 80 ezer forintos előfizetési díjért). Az MNB Időszaki Kiadványok Bibliográfiája (pl. Magyar Pedagógiai Információ, Történeti Bibliográfia) számunkra későn jelenik meg, figyelési szempontjain sokszor kívül esünk.

Úgy gondolom, ezért is fontosak azok a törekvések, amelyek helyismereti gyűjteményeinkben és a könyvtári egyesülésen belül kialakulóban vannak. A megyei perio-

dikák más megyékre vonatkozó figyelése (a saját szempontok mellett) fénymásolatban való elküldése, minden helyismereti könyvtárosra elviselhető terhet róna. (Címfelvételek készítésére már korábban is voltak próbálkozások). A sajtófigyelés-feltárás-visszakeresés gépesítésével gyűjteményünkben hosszú éveken át gyűrűző probléma oldódott meg. Gépírói kapacitás hiányában a cikkek címeírásai nem válhattak valamennyi szempont szerint besorolhatóvá, s visszakereshetővé.

A könyvtárunk által előfizetett, továbbá a nyomdaktól kötelezpéldányként érkező, mintegy 500 periodika *helyismereti szempontú* sajtófigyelését érkeztetésük után, váltott műszakban három könyvtáros végzi. (A rendszerhez a vidéki városi könyvtárak, majd helyi kiadványaik és helyi lapjuk adatátvitelével kapcsolódhatnak.) E megfigyeléssel párhuzamosan SDI szolgáltatást végzünk az önkormányzati vezetők (megyei és városi) által kért 44 témában, ugyanannak a lapnak egyszeri átnézésével. A címfelvétel klasszikus adatait (cím, alcím, szerző, forráshely, periodika címe, évfolyam, év – napilapoknál: hónap, nap, szám, pagina) a *tartalmi feltárás* elemei követik. A szerző tényleges neve, ha a forrásban más névváltozattal, esetleg álnéven szerepelt. Kereshető címszavak, abból a meg gondolásból, lesznek olvasók, akik ezeken keresztül szeretnének eljutni egy-egy cikkhez. Személynév (akikről szól a forrás). Hasonló módon funkcionálnak az objektumnévre, testületi és a földrajzi névre vonatkozó mezők. Az idő alatt a tárgyidőt rögzítjük, élve a korszakolás lehetőségével. A tartalmi feltárás kulcsfontosságú elemét a tárgyszavak alkotják. Munkánk kezdetén valamennyi dokumentumot csak úgynevezett szabad tárgyszavakkal láttunk el. (Némi fogódzót adott egy, az 1980-as években a helyismereti gyűjteményekhez készült descriptor jegyzék a rendszerváltás után felszínre került számtalan új fogalom nélkül.) A szabad tárgyszavak háromszori ismétlődés után kerülhetnek a kötött tárgyszavak közé. Ez a mező egy könyvtáros naponkénti normázásával alakul. Elgondolá-
sunk, hogy a generikus fogalmakkal szemben a specifikusakat részesítjük előnyben (kivéve, ha a forrás egy átfogó, nagy témáról, pl. egészségügy, általában ír). Egy, a jövőben elkészítendő utalórendszer vezet majd el a specifikustól a generikus fogalmakhoz, és fordítva. A visszakeresés az itt felsorolt valamennyi szempontra, ún. személy-, testületi és objektumnév, topográfiai, kronológiai és tematikus megközelítésre történhet. A helyismereti könyvek, brosúrák cikkekhez hasonló tárgyszavazását az elektronikus katalógusban végezzük. A gépi feldolgozással párhuzamosan készítsünk egy szelektív, kurrens *helyismereti bibliográfiát*. A címfelvétel után rögtön jelöljük, ez kell-e majd bibliográfiánkhoz? (Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Szemle rovata).
Egy-egy negyedév eltelte után a számítógép a program szerint (kronológiai szempont) rendezi az anyagot.

Számítógépes rendszerünkről elmondható a visszakeresés és az adatbevitel nincs egy személyhez kötve, nem kell egymás emlékezetére hagyatkoznunk. (Lehet, hogy csökkent a fontosságunk, a szerepünk?) Az egyszer már leírt adatok bármikor visszakereshetők. Vitathatatlanul nagy az adatbevivők, a tartalmi feltárást végzők és a normázó felelőssége, a dokumentum egyetlen lényeges jegye sem sikkadhat el. A tartalmi feltárás elemeinek, s közöttük a tárgyszavaknak a kiválasztása a könyvtárostól, annak felkészültségétől, lényegmegragadó képességétől függ. A referenz kérdések megoldása az előzőek helyességén, továbbá a pontos adatbevitelén múlik. (Mindenki névjegyével látja el munkáját.) Egy elírt folyóiratszám, lapszám megnehezíti a visszakeresést, az elgépelt adatok, legyen az tárgyszó, földrajzi név stb. lehetetlenné teszik azok megtalálását, a gép egyetlen hibával szemben sem elnéző. Az előzőek is

bizonyítják, a könyvtáros a számítógép mellett is nélkülözhetetlen. Egy olyan technikai eszköz birtokába jutottunk, amelynek nyomán munkánk lényegesen hatékonyabbá válik. A gép pillanatok alatt kiválogatja a megadott szempontokhoz tartozó címfelvételeket.

A *kötelepéldány szolgáltatás* jogi szabályozásának szükségességét mi is csak alátámaszthatjuk. Vajon kötelezi-e majd a határon túli nyomdákkal dolgozó helyi kiadókat (pl. Nyíregyházán a Gota Print), hogy megőrzésre küldjenek kiadványaikból egy-egy példányt. Nagy segítséget jelentenek a kiadók és szerzők tiszteletpéldányai, a könyvtárnak a kulturális intézményekkel kötött kiadványcsere egyezményei. A szerzeményezés mindennapi gondjait mi könyvtárosok annyiban enyhíthetjük, hogy a más megyékre vonatkozó, hozzánk érkező kiadványokat továbbítjuk vagy tájékoztatjuk arról kollégáinkat.

A *képzés, továbbképzés* helyzetének javításáért miért ne indíthatna a KMK vagy valamelyik könyvtárosképzéssel is foglalkozó főiskola egy speciális tanfolyamot helyismereti könyvtárosoknak. Kérdés, hogy a könyvtárak, könyvtárosok tudnák-e vállalni ennek a költségeit?

László Gézáné

Magyar sajtóbibliográfia 1850–1867

Az 1705–1849. évek sajtóbibliográfiájának készül a folytatása az 1850–1867. évben, ugyancsak a történelmi Magyarország területén, valamennyi nyelven megjelent hírlapok és folyóiratok adatairól.

Rövid híradásom közlésére készített *Pogány Györgynek* (Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 1993. április 61–63. p.) a Baranya megye sajtóbibliográfiája (*Szerk. Surján Miklós*. Pécs. 1992. 488 p. *Pannónia Könyvek*) című kötet ismertetésében az a reménytelen kijelentése, hogy „a most még legfeljebb középkorú generáció... reménykedhet, hogy megéri” a sajtóbibliográfia 1850–1867. évben megjelent összeállításának kiadását.

Nem ennyire reménytelen a helyzet. Megjelenhet napjainkban csak – így említve az első kötetet – „biztató jelek”, után a második kötet. Az OSZK állományának feldolgozását már évekkel ezelőtt elvégeztem, csupán a lelő-

helyjegyzékeket kell felsorolni. Na, nagyon remélem, hogy *1994. év őszén kiadhatom kezemből* a nyomdakész kéziratomat, ezután már csak anyagi körülményektől függ a kötet megjelentetése.

Munkám szükségességét elismeri az OSZK vezetősége, támogatja a Magyar Könyvtárosok Egyesülete bibliográfiai szekciójának vezetősége azzal, hogy a nem budapesti könyvtárak vezetőit kérte, munkatársaiknak tegyék lehetővé, hogy az állományukról lelőhelyjegyzéket állítsanak össze. Itt, most, nagyon hálásan megköszönöm a kedves Munkatársaknak, az OSZK-ba már eddig elküldött jegyzékét, akiktől még nem kaptam nyilvántartást, kérem szépen összeállításukat küldjék el, segítsék a munkámat. Én a budapesti állomány felsorolását végeztem el. Szeretném kiemelni a lelőhelyjegyzék fontosságát; a kutatók, lakóhelyükhöz közeli könyvtárban találhatják meg a keresett periodikumot, a könyvtárak, a lelőhelyjegy-

zék ismeretében másolatokkal egészíthetik ki a hiányos állományukat, és még egy fontos szempont, kíméljük a Nemzeti Könyvtár múlt századi kincseit, s kultúránk bizonyítékait.

Teljességre törekedtem, a periodikumok tárgyi, szakmai tartalmától függetlenül valamennyi cím adatait feltártam. Irodalmi műfajok szerint feldolgozott sajtóbibliográfia van már, *Lakatos Éva: Magyar irodalmi folyóiratok címmel készült összeállítása, amely 1972. év óta füzet sorozatban jelenik meg, napjainkban fejeződik be. Közli a folyóiratok íróinak névsorát, de nem adja meg hol keressük a kiadványt, nem ad lelőhelyjegyzéket. Ugyancsak Lakatos Éva állította össze a színházi folyóiratok adatait, kötete sajtó alatt van. Mindkét munka 1944. évig tárja fel a folyóiratokat.*

Megyei könyvtáraink összeállították a megyéjükben kiadott hírlapok és folyóiratok bibliográfiáját, felsorolom: 1957. Somogy és Veszprém, 1962. Komárom, 1964. Vas és Borsod-Abaúj-Zemplén, 1965. Fejér, 1969. Szabolcs-Szatmár, 1971. Győr, 1972. Heves, 1973. Hajdú-Bihar, 1974. Csongrád és

Békés, 1976. és 1981. Szolnok, 1977. Pest megye, 1978. Zala, 1980. Tolna, 1982. Nógrád, 1986. Bács-Kiskun, 1992. Baranya. A lelőhelyjegyzék csak egy-egy megyében megjelent, a megye könyvtáraiban található periodikumok adatait tartalmazza. A dicsérendő munka hátránya, hogy az adatok nyilvántartásának módszere, a szerkesztés nem egységes. Felhasználtam a megyei összeállítások adatait egységes szempont szerint, kiegészítve a budapesti könyvtárakban megtalálható hírlapok és folyóiratok lelőhelyjegyzékével.

A feldolgozás technikai rendszerezése természetesen követi az előző kötet használatánál megszokott módszert: sajtóbibliográfiai címfelvétel, lelőhelyjegyzék nyilvántartása, a mellékletek címleírása lelőhelyjegyzékkel. Ugyancsak mutatók könnyítik meg a kötet használatát, készül év, hely, szerkesztő, kiadó, nyomdász mutató, a mellékletek illusztrátorainak névsora. Készül sajtótörténeti szakirodalom az egy-egy címre és a több címre és évtizedre vonatkozó adatokkal.

Busa Margit

